

SOLIQ TO'LOVCHILARNI SOLIQ ORGANLARIDA HISOBGA QO'YISH: AMALDAGI TIZIM VA UNI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI

Xursandov Mirshohid Abdulaziz o'g'li

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20921069>

Bugungi kunda davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda soliqlarning o'rnini nihoyatda muhim hisoblanadi. Soliq tizimi davlatning iqtisodiy siyosatini amalga oshirish, ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish hamda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning asosiy vositalaridan biri sanaladi. Shu sababli soliq ma'murchiligini samarali tashkil etish va soliq to'lovchilarni to'liq hisobga olish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlik subyektlari sonining ortib borishi soliq organlari faoliyatini yanada takomillashtirishni talab etadi.

Soliq to'lovchilarni soliq organlarida hisobga qo'yish tizimi davlat soliq siyosatining eng muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Ushbu tizim orqali soliq to'lovchilar haqidagi ma'lumotlar yig'iladi, ular nazorat qilinadi hamda soliqlarni undirish mexanizmlari samarali tashkil etiladi. Soliq organlarida hisobga olish tizimining to'g'ri yo'lga qo'yilishi davlat byudjeti tushumlarini oshirish, yashirin iqtisodiyot ulushini kamaytirish va soliqlardan bo'yin tovlash holatlarining oldini olishga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasida soliq to'lovchilarni hisobga olish tizimi O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi asosida amalga oshiriladi. Soliq kodeksiga muvofiq barcha yuridik va jismoniy shaxslar majburiy ravishda soliq organlarida ro'yxatdan o'tkaziladi va ularga soliq to'lovchining identifikatsiya raqami beriladi. Mazkur identifikatsiya raqami soliq munosabatlarida asosiy vositalardan biri bo'lib xizmat qiladi. STIR orqali soliq to'lovchilarning moliyaviy faoliyati nazorat qilinadi, hisobotlari yuritiladi hamda soliqlarni undirish jarayonlari amalga oshiriladi.

So'nggi yillarda mamlakatimizda soliq tizimini raqamlashtirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, elektron soliq xizmatlarining joriy etilishi soliq ma'murchiligida qulaylik yaratdi. Avvallari soliq organlariga borib ro'yxatdan o'tish talab etilgan bo'lsa, bugungi kunda elektron platformalar orqali masofadan turib ro'yxatdan o'tish imkoniyati yaratildi. Bu esa fuqarolar va tadbirkorlar uchun vaqt va mablag' tejaliishiga olib kelmoqda.

Elektron ro'yxatdan o'tish tizimi soliq ma'murchiligida shaffoflikni ta'minlashga ham xizmat qilmoqda. Chunki barcha ma'lumotlar yagona elektron bazada saqlanadi va avtomatik tarzda qayta ishlanadi. Natijada inson omili kamayadi, korrupsion holatlar oldi olinadi hamda xizmat ko'rsatish sifati oshadi. Shu bilan birga, elektron tizimlar orqali soliq organlari va boshqa davlat idoralari o'rtasida ma'lumot almashinuvi tezlashmoqda.

Ilmiy tadqiqotlarda ham soliq tizimining raqamlashtirilishi soliq intizomini oshirishda muhim omil ekanligi qayd etilgan. Jumladan, (Winoto et al., 2022) tadqiqotida elektron ro'yxatdan o'tish, elektron to'lov va elektron hisobot tizimlari soliq to'lovchilarning soliqqa oid majburiyatlarini bajarish darajasini oshirishi ta'kidlangan. Shuningdek, (Djafri et al., 2023) ilmiy ishida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish zamonaviy soliq ma'murchiligining muhim yo'nalishi ekanligi ko'rsatib o'tilgan.

Bugungi kunda O'zbekistonda "my.soliq.uz" platformasi orqali ko'plab soliq xizmatlari elektron shaklda amalga oshirilmoqda. Tadbirkorlik subyektlarini ro'yxatdan o'tkazish, STIR olish, soliq hisobotlarini topshirish hamda soliqlarni to'lash kabi xizmatlar elektron shaklda bajarilishi soliq organlari faoliyatining samaradorligini oshirmoqda. Shu bilan birga, mobil ilovalar va elektron xizmatlar aholining soliq tizimiga bo'lgan ishonchini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Biroq amaliyotda ayrim muammolar ham mavjud. Ayrim hududlarda internet infratuzilmasining yetarli emasligi elektron xizmatlardan foydalanishda qiyinchiliklarni yuzaga keltirmoqda. Bundan tashqari, ayrim soliq to'lovchilarning raqamli savodxonligi pastligi sababli elektron tizimlardan foydalanishda muammolar kuzatilmoqda. Ayniqsa, yoshi katta fuqarolar va uzoq hududlarda yashovchi aholi qatlamlari uchun elektron xizmatlardan foydalanish murakkablik tug'diradi.

Shuningdek, ma'lumotlar bazalaridagi ayrim texnik kamchiliklar ham tizim samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ba'zan takroriy ma'lumotlarning uchrashi yoki noto'g'ri kiritilgan axborotlar soliq hisobi aniqligiga salbiy ta'sir qilmoqda. Shu sababli axborot tizimlarini yanada takomillashtirish va ma'lumotlar bazalarini integratsiyalash zarurati mavjud.

Xorijiy davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, soliq tizimini boshqa davlat axborot bazalari bilan integratsiya qilish samaradorlikni oshiradi. Masalan, (Santoro et al., 2024) tadqiqotida raqamli identifikatsiya tizimlari orqali soliq to'lovchilarni hisobga olish jarayoni sezilarli darajada yaxshilangani qayd etilgan. Shuningdek, (Groening et al., 2024) ilmiy ishida soliq bazalarini boshqa davlat tizimlari bilan bog'lash yashirin iqtisodiyotga qarshi kurashishda samarali vosita ekanligi ta'kidlangan.

Soliq to'lovchilarni hisobga olish tizimini yanada takomillashtirish uchun bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Avvalo, barcha hududlarda internet infratuzilmasini yaxshilash va elektron xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish zarur. Ikkinchidan, aholining raqamli savodxonligini oshirish bo'yicha targ'ibot va o'quv dasturlarini tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Uchinchidan, soliq organlari axborot tizimlarini sun'iy intellekt va zamonaviy texnologiyalar asosida modernizatsiya qilish lozim.

Bundan tashqari, davlat organlari o'rtasida yagona elektron ma'lumotlar almashinuvi tizimini shakllantirish soliq ma'murchiligini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu orqali soliq organlari real vaqt rejimida zarur ma'lumotlarni olish imkoniyatiga ega bo'ladi. Natijada soliqlardan bo'yin tovlash holatlari kamayadi hamda byudjet tushumlari oshadi.

Xulosa qilib aytganda, soliq to'lovchilarni soliq organlarida hisobga qo'yish tizimi davlat soliq siyosatining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Mazkur tizimni raqamlashtirish, elektron xizmatlarni kengaytirish va zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish orqali soliq ma'murchiligini yanada takomillashtirish mumkin. Shu bilan birga, mavjud muammolarni bartaraf etish va xorijiy tajribalarni amaliyotga tatbiq etish soliq tizimi samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

1-jadval.

Soliq to'lovchilarni soliq organlarida hisobga olish tizimining afzalliklari, mavjud muammolari va ularni takomillashtirish yo'llari

№	Soliq to'lovchilarni hisobga olish tizimining afzalliklari	Mavjud muammolar	Takomillashtirish yo'llari
1	Soliq to'lovchilar haqidagi ma'lumotlar yagona bazada jamlanadi	Ayrim hududlarda internet sifati past	Internet infratuzilmasini rivojlantirish
2	Elektron ro'yxatdan o'tish vaqt va mablag'ni tejaydi	Aholining raqamli savodxonligi yetarli emas	Elektron xizmatlardan foydalanish bo'yicha treninglar o'tkazish
3	Soliq nazoratini samarali tashkil etish imkonini beradi	Ba'zi hollarda texnik nosozliklar uchraydi	Axborot tizimlarini modernizatsiya qilish
4	Inson omili va korrupsion holatlar kamayadi	Ma'lumotlar bazasida takroriy ma'lumotlar mavjud	Yagona integratsiyalashgan ma'lumotlar bazasini yaratish
5	Soliq tushumlarini monitoring qilish imkoniyati oshadi	Elektron xavfsizlik bilan bog'liq muammolar mavjud	Kiberxavfsizlik choralarini kuchaytirish
6	Davlat organlari o'rtasida tezkor axborot almashinuvi ta'minlanadi	Ayrim xizmatlarning murakkab interfeysga ega ekanligi	Platformalarni foydalanuvchilar uchun soddalashtirish
7	Yashirin iqtisodiyot ulushini kamaytirishga xizmat qiladi	Ayrim soliq to'lovchilarning tizimga ishonchi past	Shaffoflik va xizmat sifati darajasini oshirish

Manba: Muallif tomonidan O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari hamda ilmiy tadqiqotlar asosida tuzildi.

Ushbu jadvalda soliq to'lovchilarni soliq organlarida hisobga olish tizimining amaldagi holati umumlashtirilgan holda yoritilgan. Jadvaldan ko'rinib turibdiki, elektron hisobga olish tizimi soliq ma'murchiligida shaffoflikni oshirish, soliq to'lovchilar haqidagi ma'lumotlarni yagona bazada jamlash, soliq nazoratini kuchaytirish hamda davlat organlari o'rtasida axborot almashinuvini tezlashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, tizimda internet infratuzilmasining barcha hududlarda bir xil rivojlanmagani, ayrim foydalanuvchilarning raqamli savodxonligi yetarli emasligi, texnik nosozliklar va elektron xavfsizlik bilan bog'liq muammolar mavjud. Mazkur kamchiliklarni bartaraf etish uchun axborot tizimlarini modernizatsiya qilish, aholiga elektron xizmatlardan foydalanish bo'yicha amaliy ko'mak berish, yagona integratsiyalashgan ma'lumotlar bazasini rivojlantirish va kiberxavfsizlik choralarini kuchaytirish zarur. Natijada soliq to'lovchilarni hisobga olish jarayoni yanada qulay, tezkor va samarali bo'lib, davlat byudjeti daromadlarining barqaror shakllanishiga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2024.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining soliq ma'murchiligini takomillashtirishga oid

farmon va qarorlari.

3. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi rasmiy ma'lumotlari.
4. Soliq ma'murchiligi va raqamli iqtisodiyot bo'yicha uslubiy qo'llanmalar. – Toshkent, 2023.
5. (Winoto, L.O., Dewi, D.I., & Prihantini, F.N., 2022) "Tax Administration Technology and Taxpayer Compliance". *Economics and Business Solutions Journal*.
6. (Djafri, I.A., Damawati, I., Suharto, S., et al., 2023) "Utilization of Information and Communication Technology in the Tax Administration System to Increase Taxpayer Compliance". *Ilomata International Journal of Tax and Accounting*.
7. (Santoro, F., Scarpini, C., & Okika, S., 2024) "The Potential of Digital ID Systems for Tax Administration: The Case of Ghana".
8. (Groening, E., Moore, M., Mukama, D., & Waiswa, R., 2024) "Pathways Into the Tax Net: Better Ways to Register African Taxpayers".